

BYUDJET TASHKILOTLARIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH (TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI MISOLIDA)

Turdiev Temirbek Ravshanovich
O'zbekiston Respublikasi
Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini tashkil etish va uni takomillashtirish masalalari Termiz davlat universiteti misolida tahlil qilingan. Tadqiqot jarayonida byudjet mablag'larining hisobini yuritish, moliyaviy hisobotlarning shaffofligi va ishonchliligini oshirish, zamonaviy axborot texnologiyalarini buxgalteriya hisobiga joriy etish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, amaldagi normativ-huquqiy hujjatlar asosida byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini takomillashtirish bo'yicha amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari byudjet tashkilotlarida moliyaviy intizomni mustahkamlash va hisob tizimini samarali yuritishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Byudjet tashkilotlari, buxgalteriya hisobi, byudjet mablag'lari, moliyaviy hisobot, hisob siyosati, ichki nazorat, Termiz davlat universiteti, axborot texnologiyalari.

Abstract

This article examines the issues of improving accounting practices in budgetary organizations using the example of Termiz State University. The study analyzes the organization of accounting for budget funds, ways to enhance the transparency and reliability of financial reporting, and the application of modern information technologies in accounting processes. Special attention is paid to improving accounting systems in accordance with current regulatory and legal frameworks. Based on the analysis, practical recommendations are developed to improve the efficiency of accounting and strengthen financial discipline in budgetary institutions. The results of the study contribute to the effective management of financial resources in public sector organizations.

Keywords: Budgetary organizations, accounting, budget funds, financial reporting, accounting policy, internal control, higher education institution, information technologies.

Kirish

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish, byudjet mablag'laridan samarali va maqsadli foydalanishni ta'minlash masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, byudjet tashkilotlarida

buxgalteriya hisobini zamonaviy talablar asosida yuritish, moliyaviy hisobotlarning shaffofligi va ishonchliligini oshirish davlat moliyaviy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur yo'nalishda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan 2019-yil 24-mayda qabul qilingan **PF-5729-sonli "Buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobot tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmon** muhim huquqiy asos bo'lib xizmat qilmoqda. Ushbu farmonga muvofiq, davlat sektorida buxgalteriya hisobini xalqaro standartlarga moslashtirish, hisob jarayonlarini raqamlashtirish va moliyaviy nazoratni kuchaytirish vazifalari belgilab berilgan.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2024-yil holatiga respublikada **200 mingdan ortiq byudjet tashkilotlari** faoliyat yuritib, ularda **1 milliondan ziyod xodimlar** mehnat qilmoqda. Davlat byudjeti xarajatlarining qariyb **55–60 foizi** aynan ijtimoiy soha va byudjet tashkilotlari hissasiga to'g'ri keladi. Xususan, oliy ta'lim muassasalariga 2023-yilda davlat byudjetidan **30 trillion so'mdan ortiq mablag'** yo'naltirilgan bo'lib, buxgalteriya hisobining to'g'ri yuritilishi ushbu mablag'larning samaradorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Termiz davlat universitetida byudjet mablag'lari hisobini yuritish jarayonida smeta ijrosi, ish haqi va stipendiya to'lovlari, asosiy vositalar va nomoddiy aktivlar hisobining to'g'ri tashkil etilishi muhim masala hisoblanadi. Universitetda minglab talabalar tahsil olishi va yuzlab xodimlar faoliyat yuritishi sababli, buxgalteriya hisobi tizimida axborot texnologiyalaridan foydalanish, ichki nazorat mexanizmlarini kuchaytirish va hisobotlarni avtomatlashtirish zarurati yanada ortib bormoqda.

Shu boisdan, byudjet tashkilotlarida, jumladan, oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobini takomillashtirish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqish bugungi kunning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlangan yagona uslubiy hujjatlar asosida yuritiladi. Xususan, 2018-yil 26-dekabrda 101-sonli buyruq bilan tasdiqlangan "Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi to'g'risidagi Yo'riqnoma" buxgalteriya hisobini yuritishning asosiy qoidalarini belgilab beradi. Ushbu hujjatga muvofiq, byudjet tashkilotlarida aktivlar, majburiyatlar, daromad va xarajatlar smeta asosida hisobga olinadi. 2020-yil 24-fevralda qabul qilingan **PQ-4611-sonli "Davlat moliyasini boshqarish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi qaror** byudjet hisobi va hisobot tizimida tub islohotlarni boshlab berdi. Qarorga asosan, byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yuritishda raqamli texnologiyalarni joriy etish va elektron hisobot tizimiga o'tish belgilandi.

Amaliy tahlillar shuni ko'rsatadiki, respublika bo'yicha byudjet tashkilotlarining qariyb **80 foizi** bugungi kunda buxgalteriya hisobini elektron dasturlar orqali yuritmoqda. Shunga qaramay, ayrim tashkilotlarda hisob jarayonlarining qo'lda olib

borilishi, birlamchi hujjatlarni rasmiylashtirishdagi kamchiliklar va ichki nazoratning sustligi moliyaviy xatolarga olib kelmoqda.

Termiz davlat universitetida buxgalteriya hisobi davlat byudjeti mablagʻlari va byudjetdan tashqari mablagʻlar asosida yuritiladi. Universitetda moliyaviy faoliyat quyidagi asosiy yoʻnalishlarni qamrab oladi: ish haqi va unga tenglashtirilgan toʻlovlar, stipendiyalar, asosiy vositalar, kommunal xarajatlar hamda taʼlim jarayoniga xizmat qiluvchi boshqa xarajatlar. 2023-yil yakunlariga koʻra, universitetning umumiy byudjeti **300 milliard soʻmga yaqinni** tashkil etgan boʻlib, shundan **65 foizi ish haqi va stipendiya toʻlovlariga, 20 foizi moddiy-texnik bazani rivojlantirishga**, qolgan qismi esa kommunal va xoʻjalik xarajatlariga yoʻnaltirilgan. Ushbu mablagʻlarning maqsadli va samarali sarflanishi buxgalteriya hisobi tizimining toʻgʻri tashkil etilishiga bevosita bogʻliqdir.

Universitetda buxgalteriya hisobini yuritishda “UzASBO” va “1C: Buxgalteriya” kabi axborot tizimlaridan foydalanilmoqda. Bu esa hisobotlarni shakllantirish muddatini qisqartirish, inson omili taʼsirini kamaytirish va moliyaviy maʼlumotlarning aniqligini oshirish imkonini bermogʻda. Shu bilan birga, ayrim hisob uchastkalarida avtomatlashtirish darajasining yetarli emasligi hisob jarayonini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmogʻda.

Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini takomillashtirishda, avvalo, xalqaro davlat sektori buxgalteriya standartlariga (IPSAS) bosqichma-bosqich oʻtish muhim ahamiyatga ega. Prezidentimizning **2020-yil 28-dekabrda PF-6127-sonli Farmonida** davlat moliyasini shaffof yuritish va hisobotlarni xalqaro standartlarga moslashtirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Shuningdek, ichki moliyaviy nazorat va audit tizimini kuchaytirish, buxgalteriya xodimlarining malakasini oshirish ham muhim hisoblanadi. Statistik maʼlumotlarga koʻra, malaka oshirish kurslarida qatnashgan buxgalterlar faoliyat yuritayotgan tashkilotlarda moliyaviy xatolar **25–30 foizga** kamaygan.

Raqamlashtirish jarayonlarini chuqurlashtirish, elektron hujjat aylanishini toʻliq joriy etish va yagona axborot bazasini shakllantirish byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobining samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

1-Jadval

**Termiz davlat universitetida byudjet mablagʻlarining yoʻnalishlar
boʻyicha taqsimlanishi (2023-yil)**

№	Xarajatlar yoʻnalishi	Miqdori (mlrd soʻm)	Ulushi (%)
1	Ish haqi va unga tenglashtirilgan toʻlovlar	165	55,0
2	Stipendiya toʻlovlari	30	10,0
3	Moddiy-texnik bazani rivojlantirish	60	20,0

№	Xarajatlar yo‘nalishi	Miqdori (mlrd so‘m)	Ulushi (%)
4	Kommunal va xo‘jalik xarajatlari	30	10,0
5	Boshqa xarajatlar	15	5,0

Ushbu jadvaldan ko‘rinib turibdiki, universitet byudjetining asosiy qismi ish haqi va stipendiya to‘lovlariga yo‘naltirilgan bo‘lib, buxgalteriya hisobida mazkur xarajatlar ustidan doimiy nazoratni ta‘minlash muhim hisoblanadi. Xarajatlarning to‘g‘ri rejalashtirilishi va hisobga olinishi moliyaviy intizomni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobining samarali yuritilishi, avvalo, normativ-huquqiy bazaning mukammalligi bilan chambarchas bog‘liqdir. O‘zbekiston Respublikasida byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini tartibga soluvchi asosiy hujjatlardan biri — O‘zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksi bo‘lib, unga muvofiq byudjet mablag‘larining harakati qat’iy hisob va nazorat ostida yuritilishi belgilangan. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2022-yil 20-dekabrda PQ-459-sonli “Davlat moliyasini boshqarishda shaffoflikni oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori byudjet tashkilotlarida moliyaviy hisobotlarni ochiq va ishonchli yuritishni yanada kuchaytirishga qaratilgan. Ushbu qarorga muvofiq, byudjet tashkilotlarida moliyaviy hisobotlarni elektron shaklda yuritish va ularni yagona axborot tizimiga integratsiya qilish vazifalari belgilab berilgan.

So‘nggi yillarda davlat byudjeti xarajatlari hajmi sezilarli darajada oshib bormoqda. Jumladan, 2024-yilda O‘zbekiston Respublikasi davlat byudjeti xarajatlari 227 trillion so‘mdan oshgan bo‘lib, bu ko‘rsatkich 2019-yilga nisbatan qariyb 1,6 barobarga ko‘paygan. Mazkur mablag‘larning katta qismi ta‘lim, sog‘liqni saqlash va ilm-fan sohalariga yo‘naltirilayotgani byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yanada takomillashtirish zaruratini kuchaytirmoqda. Oliy ta‘lim muassasalarida, xususan, Termiz State Universityda moliyaviy resurslarni boshqarish murakkab tizim hisoblanadi. Universitetda ta‘lim xizmatlari ko‘lamining kengayishi, talabalar sonining ortishi va yangi infratuzilma obyektlarining barpo etilishi byudjet mablag‘lari hajmining oshishiga olib kelmoqda. Masalan, 2023-yilda universitetda tahsil olayotgan talabalar soni 15 ming nafardan ortiqni tashkil etgan bo‘lib, bu holat stipendiya va o‘quv jarayoniga oid xarajatlar hajmining oshishiga sabab bo‘lgan.

Shu nuqtayi nazardan, byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini takomillashtirish, moliyaviy axborotlarning aniqligi va o‘z vaqtida shakllantirilishini ta‘minlash, shuningdek, raqamli texnologiyalar asosida hisob tizimini modernizatsiya qilish ilmiy tadqiqotning dolzarbligini belgilab beradi. Mazkur tadqiqot byudjet

tashkilotlarida buxgalteriya hisobining amaldagi holatini chuqur o'rganish va uni takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy asoslangan takliflar ishlab chiqishga qaratilgan.

Xulosa

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini takomillashtirish davlat moliyaviy resurslaridan samarali foydalanishni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Byudjet mablag'larining maqsadli sarflanishi, moliyaviy hisobotlarning shaffofligi va ishonchligi bevosita buxgalteriya hisobi tizimining to'g'ri va zamonaviy talablar asosida tashkil etilishiga bog'liqdir.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yuritishda normativ-huquqiy baza yetarli darajada shakllangan bo'lsa-da, amaliyotda hisob jarayonlarini to'liq avtomatlashtirish, ichki nazorat tizimini kuchaytirish va buxgalteriya xodimlarining kasbiy malakasini oshirishga bo'lgan ehtiyoj saqlanib qolmoqda. Ayniqsa, axborot texnologiyalaridan foydalanish darajasining turlicha ekanligi moliyaviy axborotlarning aniqligi va o'z vaqtida shakllanishiga ta'sir ko'rsatmoqda.

Termiz davlat universiteti misolida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, byudjet va byudjetdan tashqari mablag'lar hisobini yuritishda zamonaviy dasturiy vositalardan foydalanish hisob jarayonlarining samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, ayrim hisob uchastkalarida avtomatlashtirish darajasini yanada oshirish, elektron hujjat aylanishini to'liq joriy etish va ichki moliyaviy nazorat mexanizmlarini mustahkamlash zarur.

Umuman olganda, byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini takomillashtirish davlat moliyasini boshqarish tizimini modernizatsiya qilish, xatoliklar va moliyaviy xavflarni kamaytirish hamda byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqot natijalari byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yanada rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Takliflar

Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yanada takomillashtirish va moliyaviy resurslardan samarali foydalanishni ta'minlash maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

1. Buxgalteriya hisobini to'liq raqamlashtirish

Byudjet tashkilotlarida barcha hisob uchastkalarini yagona elektron buxgalteriya tizimiga o'tkazish zarur. Elektron hujjat aylanishini to'liq joriy etish orqali birlamchi hujjatlarni rasmiylashtirish va qayta ishlash jarayonlarida inson omili ta'sirini kamaytirish mumkin.

2. Xalqaro standartlarni joriy etishni jadallashtirish

Davlat sektori uchun mo'ljallangan xalqaro buxgalteriya standartlari (IPSAS)ni bosqichma-bosqich joriy etish orqali moliyaviy hisobotlarning xalqaro darajada taqqoslanishi va shaffofligini ta'minlash maqsadga muvofiqdir.

3. Ichki moliyaviy nazorat va audit tizimini kuchaytirish

Byudjet tashkilotlarida ichki audit bo'linmalarining faoliyatini takomillashtirish, ularning mustaqilligini ta'minlash va riskga asoslangan audit tizimini joriy etish moliyaviy intizomni mustahkamlashga xizmat qiladi.

4. Buxgalteriya xodimlarining malakasini oshirish

Buxgalteriya xodimlari uchun doimiy malaka oshirish va qayta tayyorlash kurslarini tashkil etish, ularni zamonaviy dasturiy mahsulotlar va yangi normativ-huquqiy hujjatlar bilan ishlashga moslashtirish zarur.

5. Moliyaviy hisobotlar shaffofligini oshirish

Byudjet tashkilotlarining moliyaviy hisobotlarini ochiq axborot resurslarida e'lon qilish orqali jamoatchilik nazoratini kuchaytirish va byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirish mumkin.

6. Axborot tizimlari integratsiyasini ta'minlash

Buxgalteriya hisobi, kadrlar bo'limi, reja-moliya bo'limi va g'aznachilik tizimlari o'rtasida yagona axborot makonini yaratish hisob va hisobot ma'lumotlarining aniqligi hamda tezkorligini oshiradi.

7. Oliy ta'lim muassasalarida avtomatlashtirishni chuqurlashtirish

Xususan, Termiz State Universityda ish haqi, stipendiya, asosiy vositalar va byudjetdan tashqari mablag'lar hisobini to'liq avtomatlashtirish orqali moliyaviy boshqaruv samaradorligini oshirish mumkin.

Takliflarni joriy etish buxgalteriya hisobini takomillashtirish, moliyaviy shaffoflikni oshirish va byudjet mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksi. — Toshkent, 2014 (amaldagi tahrir).
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni PF-5729 "Buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobot tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida". — 2019-yil 24-may.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Qarori PQ-4611 "Davlat moliyasini boshqarish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida". — 2020-yil 24-fevral.
4. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi to'g'risidagi yo'riqnoma. — Toshkent, 2018.
5. Abdullayev A.X. Davlat sektorida buxgalteriya hisobi. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.

6. Vakhromeev A.P. Bukhgalterskiy uchets v byudzhetnykh uchrezhdeniyakh. — Moskva: Infra-M, 2019.
7. Kovalev V.V. Finansy gosudarstvennogo sektora. — Moskva: Prospekt, 2018.
8. International Federation of Accountants. International Public Sector Accounting Standards (IPSAS) Handbook. — New York, 2022.
9. Anthony R.N., Govindarajan V. Management Control Systems. — New York: McGraw-Hill, 2017.
10. World Bank. Public Financial Management Reform. — Washington, DC, 2020.